

Edukacja mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w Polsce 2010-2011

Opracowanie: Beata Machul-Telus, Martyna Majewska
Konsultacja merytoryczna: dr Urszula Markowska-Manista

SPIS TREŚCI

1. MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE ORAZ SPOŁECZNOŚĆ POSŁUGUJĄCA SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W POLSCE	3
2. AKTY PRAWNE REGULUJĄCE ORGANIZACJĘ SYSTEMU EDUKACJI DZIECI I MŁODZIEŻY Z GRUP MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W POLSCE	9
3. ZALECENIA MIĘDZYNARODOWE	12
4. SZKOLNICTWO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM	16
5. STRATEGIE ROZWOJU OŚWIATY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH	34
6. BIBLIOGRAFIA	39

1. MNIEJSZOŚCI NARODOWE I ETNICZNE ORAZ SPOŁECZNOŚĆ POSŁUGUJĄCA SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W POLSCE

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹ w art. 35 przyznaje szczególne prawa mniejszościom narodowym i etnicznym, nie definiując jednak tych terminów i nie podając kryteriów rozróżnienia między mniejszościami narodowymi a etnicznymi:

„1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.

2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej”.

Rozróżnienie to ma jednak znaczące skutki praktyczne, ponieważ polska ordynacja wyborcza przyznaje szczególne przywileje mniejszościom narodowym, nie obdarzając nimi mniejszości etnicznych. Zgodnie z art. 5 Ordynacji Wyborczej do Sejmu i Senatu², komitetom wyborczym zarejestrowanych organizacji mniejszości narodowych, które zarejestrowały listy kandydatów na posłów, przy podziale mandatów pomiędzy listy okręgowe, przysługuje prawo do uwzględnienia ich list bez konieczności uzyskania przez te listy 5% głosów ważnie oddanych w skali kraju albo zwolnienie z konieczności uzyskania 7% głosów w skali kraju przy podziale mandatów pomiędzy listy ogólnopolskie. Zwolnienie list kandydatów na posłów organizacji mniejszości narodowych z progów wyborczych obowiązujących inne komitety wyborcze jest uprawnieniem, dla którego realizacji nie przewidziano w Ordynacji innych warunków poza złożeniem Państwowej Komisji Wyborczej oświadczenia najpóźniej w 5 dniu przed dniem wyborów³.

Rozróżnienie na mniejszość etniczną i narodową zostało uchwalone wraz z ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 r.⁴. Ustawa ta reguluje sprawy związane z zachowaniem i rozwojem tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowaniem i rozwojem języka regionalnego, także sposób realizacji zasady równego traktowania osób bez względu na pochodzenie etniczne oraz określa zadania i kompetencje organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego w zakresie tych spraw.

Ustawa, co prawda, nie definiuje ściśle pojęcia narodowości, ale określa, jakie warunki musi łącznie spełnić grupa obywateli polskich, aby zostać uznana za mniejszość narodową czy etniczną. Mniejszością narodową zatem, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: „jest mniej liczebna od pozostałej części

---

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).

² Ustawa Ordynacja Wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 kwietnia 2001 r. (Dz.U. 2007 Nr 190, poz. 1360).

³ Safjan M., *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, dostępne w Internecie: <http://www.trybunal.gov.pl/Wiadom/Komunikaty/20031003/20031003.pdf>

⁴ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005 Nr 17, poz. 141).

ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty narodowej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie”. **Za mniejszości narodowe w świetle ustawy uznaje się następujące mniejszości: białoruską, czeską, litewską, niemiecką, ormiańską, rosyjską, słowacką, ukraińską i żydowską.**

Natomiast mniejszością etniczną, w rozumieniu ustawy, jest grupa obywateli polskich, która spełnia łącznie następujące warunki: „jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej; w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją; dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji; ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę; jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat; nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie”.

Za mniejszości etniczne uznaje się mniejszość: karaimską, łemkowską, romską i tatarską.

Ustawa wskazuje także **język kaszubski jako język regionalny**, gwarantując osobom posługującym się nim takie same uprawnienia jak w przypadku używania języka mniejszości.

Ustawowe regulacje wymieniają enumeratywnie warunki, które trzeba spełnić, by daną grupę osób zaliczyć do mniejszości. Jednym z podstawowych wymogów jest posiadanie obywatelstwa polskiego. Wyklucza to zatem możliwość zakwalifikowania w poczet mniejszości grup imigrantów czy cudzoziemców nieposiadających owego obywatelstwa, niezależnie od ich liczebności. Zasadniczą różnicą pomiędzy mniejszościami narodową i etniczną jest natomiast kwestia utożsamiania się bądź nie z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Struktura narodowościowa w Polsce⁵

Na podstawie rezultatów Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań (NSP) z 2002 roku można stwierdzić, że przynależność do narodowości niepolskiej zadeklarowało 471,5 tys. osób, czyli 1,2% ogółu ludności Polski. W odniesieniu do ok. 774,9 tys. (2% ogółu ludności) w badaniu spisowym nie zdołano ustalić przynależności narodowościowej (liczba ta wynika głównie z powodu nieobecności osób w gospodarstwach domowych w całym okresie trwania spisu)⁶. Spis wykazał także, że mieszkańcy Polski w większości posługują się w gospodarstwach domowych językiem polskim. Jego używanie zadeklarowało 37 405,3 tys.

---

⁵ O ile nie podano inaczej, wszystkie dane w tym rozdziale pochodzą z *Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 roku*.

⁶ Gudaszewski G., (2006), *Demograficzno-społeczna charakterystyka obywateli polskich deklarujących „narodowość niepolską” w Narodowym Spisie Powszechnym w 2002 roku*, [w:] Adamczuk L., Łodziński S. (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s.91–92.

osób (97,8%). Odsetek deklarujących posługiwanie się językami niepolskimi w kontaktach rodzinnych wyniósł 563,5 tys. (1,47%)⁷.

Największe skupiska mniejszości znajdują się w województwach: opolskim – 105,509 obywateli (9,91% mieszkańców województwa), podlaskim – 53,807 obywateli (4,45%), śląskim – 32,679 (0,69%), warmińsko-mazurskim – 17,096 (1,20%), dolnośląskim – 8,429 (0,29%), zachodniopomorskim – 5,956 (0,35%). Ponadto, tereny województwa pomorskiego zamieszkuje społeczność posługująca się językiem regionalnym – kaszubskim. W trakcie Spisu 52,605 osób zadeklarowało posługiwanie się w kontaktach domowych tym językiem (2,41% ogółu mieszkańców województwa).

W pięciu gminach przedstawiciele mniejszości narodowych stanowią większość mieszkańców. Są to gminy województwa podlaskiego – zamieszkałe przez mniejszość białoruską: Orla (68,47%), Czyże (81,59%), Dubicze Cerkiewne (81,23%), Hajnówka (64,22%) oraz zamieszkała przez mniejszość litewską gmina Puńsk (74,36%).

Tabela 1. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce oraz społeczność posługująca się językiem regionalnym (w rozumieniu ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych) na podstawie danych NSP 2002⁸

Lp.	Mniejszości narodowe i etniczne lub język regionalny (kaszubski)	Obywatele polscy deklarujący przynależność do mniejszości narodowych i etnicznych		Obywatele polscy używający w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej albo języka regionalnego (kaszubskiego)	
		liczba	% ogółu mieszkańców	liczba	% ogółu mieszkańców
1	białoruska	47640	0,1246	40226	0,1052
2	czeska	386	0,0010	1226	0,0032
3	karaimska	43	0,0001	-	-
4	litewska	5639	0,0148	5696	0,0149
5	łemkowska	5850	0,0153	5605	0,0147
6	niemiecka	147094	0,3848	196841	0,5149
7	ormiańska	262	0,0007	321	0,0008
8	romska	12731	0,0333	15657	0,0410
9	rosyjska	3244	0,0085	12125	0,0317
10	słowacka	1710	0,0045	794	0,0021
11	tatarska	447	0,0012	9	0,0000

⁷ Łodziński S., *Trauma i władza liczb. Wybrane problemy społecznego odbioru pytania o „narodowość” w Narodowym Spisie Powszechnym z 2002 roku*, [w:] Adamczuk L., Łodziński S. red., (2006), *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s. 187–188.

⁸Główny Urząd Statystyczny, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_nsp2002_tabl2_mn.xls

12	ukraińska	27172	0,0711	21055	0,0551
13	żydowska	1055	0,0028	243	0,0006
14	język kaszubski *	x	x	52665	0,1378

* W przypadku języka regionalnego (kaszubskiego) – liczba i procent dotyczą wszystkich osób bez względu na rodzaj posiadanego obywatelstwa

Pod względem miejsca zamieszkania mniejszości narodowe i etniczne można podzielić na dwie grupy. Pierwszą grupę stanowią mniejszości zamieszkujące przede wszystkim w miastach. Są to: Karaimi, Żydzi, Tatarzy, Romowie – ponad 90% populacji, Czesi, Ormianie i Rosjanie – ponad 61,8% populacji. Drugą grupę stanowią mniejszości tradycyjnie zamieszkujące tereny wiejskie: Słowacy – 92,05%, Litwini – 76,77% oraz Niemcy – 70,51%.

Poziom wykształcenia jest ściśle związany z miejscem zamieszkania, zatem największy odsetek osób z wyższym wykształceniem jest wśród mniejszości zamieszkujących tereny miejskie: karaimskiej (58,33%), żydowskiej (42,48%), ormiańskiej (40,29%), rosyjskiej (37,77%) i tatarskiej (18,75%). Należy zauważyć, iż odsetek osób z wyższym wykształceniem wśród osób należących do mniejszości narodowych i etnicznych jest generalnie wyższy od wynoszącej 9,9% średniej krajowej. Wyniki zdecydowanie odbiegające (in minus) od średniej ogólnopolskiej uzyskały mniejszości: romska (0,14%), niemiecka (3,12%) i słowacka (4,46%)⁹.

Spis z 2002 roku okazał się swoistą próbą dla środowisk mniejszości narodowych i etnicznych, weryfikując ich liczebność, ukazując poziom asymilacji, a także siłę liderów do mobilizacji własnych społeczności.

Największym zaskoczeniem spisu było ujawnienie najliczniejszej w Polsce etnicznej grupy mniejszościowej – Ślązaków, których uznawano do tej pory za rdzennych Polaków, w najlepszym wypadku, tolerując niemieckie korzenie części z nich. Deklarację używania „języka śląskiego” w kontaktach domowych złożyło bowiem 56,6 tys. osób (dla porównania – kaszubskiego, który ma już status języka regionalnego, używa 52,6 tys. osób). Na tym tle 173,2 tys. Ślązaków, jako wynik odpowiedzi na pytanie o narodowość można uznać za bezsporny sukces „ideologów narodu śląskiego”, zwłaszcza wobec tego, że „konkurencyjna identyfikacja” niemiecka została wybrana przez 152,9 tys. osób¹⁰. Dla niektórych, m.in. aktywistów Ruchu Autonomii Śląska – Ślązacy są nie tyle grupą etniczną, co osobnym narodem, posiadającym odrębną kulturę, język i poczucie wspólnotowości. Działacze RAŚ dążą do wprowadzenia na Śląsku autonomii gospodarczej i finansowej. Jednak większość środowisk naukowych uważa, że narodowość śląska nie istnieje, Ślązacy posiadają cechy charakteryzujące co najwyżej grupę etniczną – a wyniki spisu są protestem przeciwko stosunkowi władz polskich do problemu Śląska, z jego biedą, narastającym bezrobociem i zrujnowanym środowiskiem naturalnym¹¹.

⁹ Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, (2007), *Raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa.

¹⁰ Nijakowski L.M., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*, www.lechniakowski.com

¹¹ Ibidem.

W 2011 roku został przeprowadzony kolejny Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań. W ustawie o NSP 2011 przyjęto założenie, że spis ludności i mieszkań 2011 zostanie zrealizowany metodą mieszaną, tj. z wykorzystaniem systemów informacyjnych, głównie administracji publicznej, oraz danych zebranych poprzez samospis internetowy, wywiad telefoniczny prowadzony przez ankietera statystycznego, wspomagany programem komputerowym oraz wywiad realizowany przez rachmistrza spisowego bezpośrednio u respondenta. Spis ludności i mieszkań 2011 został zrealizowany jako badanie pełne oraz badanie reprezentacyjne.

Badanie pełne zostało przeprowadzone w oparciu o dane z rejestrów i systemów administracyjnych, pozyskane do celów statystycznych na podstawie ustawy o spisie, które to dane były aktualizowane przez respondentów w samospisie internetowym oraz uzupełniane w wywiadzie telefonicznym. Z kolei badanie reprezentacyjne przeprowadzone zostało na próbie ok. 20% wylosowanych mieszkań (w skali kraju). W spisie 2011 zastosowano jednostopniowe losowanie mieszkań z w miarę jednorodnych warstw, wyodrębnionych w operacji losowania. Badanie reprezentacyjne dostarczyło danych dotyczących szerokiego zakresu tematów (obowiązkowych oraz dodatkowych), których pozyskanie w inny sposób było niemożliwe¹².

W spisie ludności w 2011 r. po raz pierwszy w historii polskich spisów powszechnych umożliwiono mieszkańcom Polski wyrażanie złożonych tożsamości narodowo-etnicznych poprzez zadanie osobom spisywanym dwóch pytań o przynależność narodowo-etniczną.

Z możliwości wyrażenia podwójnych tożsamości etnicznych skorzystało 871 tys. osób. Około 834 tys. (2,17%) osób posiada zarówno polską, jak i inną niż polska tożsamość narodowo-etniczną. Deklarujący wyłącznie niepolską przynależność narodową lub etniczną stanowią grupę liczącą 554 tys. (1,44%) osób, z czego 38 tys. – to identyfikujący się z dwiema niepolskimi narodowościami.

Dane ostatniego spisu wskazują na wzrost poczucia odrębności etnicznej społeczności regionalnych w Polsce, choć w większości przypadków wiąże się to z jednoczesnym odczuwaniem polskiej tożsamości narodowej. Do najliczniejszych innych niż polskie identyfikacji narodowo-etnicznych należy bowiem zaliczyć deklaracje śląskie i kaszubskie. W sumie odnotowano 809 tys. deklaracji śląskich, przy czym mniej niż połowę z tego (362 tys.) wyrażono jako identyfikację pojedynczą, częściej natomiast wskazywano identyfikację śląską łącznie z polską – 415 tys. Wśród 228 tys. ogółu osób deklarujących przynależność kaszubską 212 tys. stanowiły takie, które zadeklarowały przynależność polsko-kaszubską, zaś 16 tys. – wyłącznie przynależność kaszubską.

Do liczniejszych grup deklarujących w ostatnim spisie powszechnym inną niż polska tożsamość narodowo-etniczną, choć już o połowę mniejszych niż zbiorowość deklarujących narodowość niemiecką, należy zaliczyć jeszcze społeczności ujawniające w spisie przynależność ukraińską (48 tys.) i białoruską (47 tys.). Jeszcze w trzech przypadkach suma deklaracji odnotowanych jako odpowiedzi na pierwsze lub drugie pytanie etniczne wyraźnie

---

¹²Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf

przekroczyła 10 tys., tj.: identyfikacji romskiej (16 tys.), rosyjskiej (13 tys.) i amerykańskiej (11 tys.), zaś w dwóch kolejnych – łemkowskiej i angielskiej – oscyluje wokół tej liczby¹³.

Z perspektywy mniejszości narodowych i etnicznych spis ten różnił się od poprzedniego z powodu znacznego rozszerzenia pytań etnicznych (m.in. pytania o „tożsamość złożoną”), a także z powodu niezwyklej mobilizacji środowisk mniejszościowych do udziału w spisie. Pierwsze wyniki NSP 2011 pokazują, że w porównaniu z NSP 2002 nastąpiło nieznaczne zwiększenie liczebności mniejszości określonych ustawowo (wyjątek stanowi tu mniejszość niemiecka) oraz wydatne zwiększenie liczby osób deklarujących tożsamość kaszubską i śląską.

Mniejszość ukraińska podkreśla m.in. niekorzystny wpływ na wyniki NSP 2011 samospisu za pomocą internetu. W przypadku mniejszości takie czynniki, jak: rozproszenie, średni wiek osób deklarujących przynależność do mniejszości w 2002 r., miejsce zamieszkania – często z brakiem dostępu do internetu, mogą mieć negatywny wpływ na sumaryczny wynik deklaracji narodowościowych poszczególnych grup. Zdaniem Ukraińców przyjęte podczas Spisu 2011 założenia metodologiczne i rozwiązania techniczne świadczą o „częściowym świadomym lekceważeniu przez administrację państwową zagrożenia obciążenia wyniku błędem (w kwestii przynależności obywateli do mniejszości, języka ojczystego itp.)”¹⁴.

Według S. Łodzińskiego, NSP 2011 nie spełnił dwóch tradycyjnych właściwości spisowych, tj. pełnej powszechności i bezpośredniości odpowiadania, a kwestie doboru próby badawczej oraz sposobu obliczania odpowiedzi na pytania etniczne są decydujące dla oceny metodologii spisu oraz rzetelności jego wyników¹⁵. Dopiero, kiedy zostaną podane szczegółowe dane dotyczące kwestii etnicznych wraz z oceną stopnia ich reprezentatywności, wyniki NSP 2011 dostarczą nam informacji na temat rzeczywistej struktury narodo-etnicznej i językowej społeczności polskiego.

---

¹³ Ibidem

¹⁴ Związek Ukraińców w Polsce, (2011), *Raport. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 w ocenie mniejszości ukraińskiej*, Warszawa.

¹⁵ Łodziński S., (2012), *Analiza metodologii Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 roku w zakresie pytań o narodowość, etniczność oraz język domowy i ojczysty*, Warszawa: Opinia zlecona przez Biuro Analiz Sejmowych (BAS-917/12).

2. AKTY PRAWNE REGULUJĄCE ORGANIZACJĘ SYSTEMU EDUKACJI DZIECI I MŁODZIEŻY Z GRUP MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM W POLSCE

W tej części raportu zostanie omówione wyłącznie ustawodawstwo polskie odnoszące się do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym. Przepisy prawa międzynarodowego oraz prawa Unii Europejskiej zostaną omówione w rozdziale 3. poświęconym zaleceniom międzynarodowym w zakresie edukacji mniejszości narodowych i etnicznych.

Mimo iż oświata mniejszości narodowych i etnicznych jest integralnym składnikiem polskiego systemu oświaty, to szczególne potrzeby edukacyjne oraz uwarunkowania, w jakich żyją i kształcą się uczniowie należący do mniejszości, wymagają zastosowania zróżnicowanych rozwiązań prawnych, umożliwiających pełną realizację przysługujących im praw oświatowych. Rozwiązania te dotyczą w szczególności:

- uwzględnienia w podstawie programowej kształcenia ogólnego języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz języka regionalnego;
- tworzenie sieci szkolnej;
- ustalenia w ramowych planach nauczania dla poszczególnych typów szkół wymiaru godzin przeznaczonych na naukę języka mniejszości, własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa;
- dopuszczania do użytku w szkole programów nauczania i podręczników do nauki języka mniejszości narodowej lub etnicznej, własnej historii i kultury, geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa oraz do nauki języka regionalnego;
- przeprowadzania egzaminów maturalnych z języka mniejszości i języka regionalnego oraz sprawdzianów w szkole podstawowej i egzaminów w gimnazjum w języku mniejszości;
- określenia kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;
- organizowania doradztwa metodycznego dla nauczycieli języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej i języka regionalnego;
- finansowania szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych.

Podstawowym aktem prawnym regulującym sferę praw i wolności mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce jest Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Przede wszystkim, zgodnie z treścią art. 35, obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych gwarantuje się wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury, co realizuje się m.in. jako

prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Ta konstytucyjna zasada znajduje swoje rozwinięcie w dwóch ustawach: Ustawie z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz.U. 2005 Nr 141, poz. 17, z późn. zm.) oraz Ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. 2004 Nr 256, poz. 2572; Nr 273, poz. 2703 i Nr 281, poz. 2781)¹⁶.

Ustawa o systemie oświaty wraz z aktami wykonawczymi reguluje kwestie dotyczące edukacji dzieci i młodzieży należących do grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz do społeczności posługującej się językiem regionalnym.

Edukacja ta obejmuje przede wszystkim możliwość podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, a w szczególności naukę języka oraz historii i kultury mniejszości, do jakiej należy uczeń. Ponadto, w celu umożliwienia uczniom należącym do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym podtrzymywania poczucia tożsamości, w tym znajomości własnej historii i kultury, przedszkola, szkoły i placówki publiczne mogą prowadzić naukę geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, zajęcia artystyczne lub inne dodatkowe zajęcia. Na wniosek rodziców nauka ta może być prowadzona:

- w osobnych grupach, oddziałach lub szkołach;
- w grupach, oddziałach lub szkołach – z dodatkową nauką języka oraz własnej historii i kultury; w tym przypadku grupa międzyoddziałowa, utworzona z uczniów różnych oddziałów na poziomie danej klasy, nie może liczyć mniej niż 7 uczniów w szkole podstawowej i gimnazjum oraz 14 uczniów w szkole ponadgimnazjalnej, natomiast grupa międzyklasowa, utworzona z uczniów różnych klas, w której nauczanie odbywa się według organizacji nauczania w klasach łączonych, nie może liczyć mniej niż 3 i więcej niż 14 uczniów;
- w międzyszkolnych zespołach nauczania.

Należy podkreślić, iż pisemny wniosek rodziców (prawnych opiekunów) albo samego ucznia, składany jest zawsze na zasadzie dobrowolności do dyrektora placówki przy zgłoszeniu dziecka do przedszkola lub w przypadku uczniów – w terminie do dnia 30 kwietnia danego roku kalendarzowego poprzedzającego nowy rok szkolny i dotyczy on całego okresu nauki dziecka w przedszkolu lub szkole.

Nauczanie języka mniejszości, języka regionalnego, historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, odbywa się na podstawie programów nauczania (w tym autorskich programów nauczania) dopuszczonych do użytku w szkole przez dyrektora szkoły oraz podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, zgodnie

---

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 roku w sprawie warunków i sposobów wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz.U. 2007 Nr 214, poz.1579).

z przepisami w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.

W przypadku dzieci romskich istnieje możliwość zatrudnienia w placówce w charakterze pomocy nauczyciela asystenta edukacji romskiej. Asystent edukacji romskiej udziela uczniom romskim wsparcia w kontaktach ze środowiskiem szkolnym oraz współdziała z ich rodzicami i ze szkołą.

W podobny sposób kształtuje się możliwość zorganizowania lekcji religii dla uczniów z grup mniejszości narodowych i etnicznych – jeżeli w przedszkolu lub szkole na naukę religii danego wyznania lub wyznań wspólnie nauczających zgłosi się nie mniej niż siedmiu uczniów (wychowanków), organ prowadzący przedszkole lub szkołę, w porozumieniu z właściwym kościołem lub związkiem wyznaniowym, organizuje naukę religii w grupie międzyszkolnej lub w pozaszkolnym (pozaprzedszkolnym) punkcie katechetycznym. Liczba uczniów (wychowanków) w grupie lub punkcie katechetycznym nie powinna być mniejsza niż trzy¹⁷.

Innymi aktami wykonawczymi odnoszącymi się do organizacji systemu edukacji dzieci z grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym są:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (w zakresie opracowywania i dopuszczania do użytku podręczników do nauki dzieci i młodzieży z grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym)¹⁸;
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych w zakresie oceniania klasyfikacji i promocji dzieci i młodzieży z grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym¹⁹;
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2001 r. w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów egzaminów dzieci i młodzieży z grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym²⁰.

---

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz.U. 1992 Nr 36, poz. 155, z późn. zm.).

¹⁸ Tekst dostępny na stronie: http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2028%3Austawy-i-rozporzadzenia-powizane-z-wprowadzanymi-zmianami-&catid=263%3Aakty-prawne-akty-prawne-powizane-z-wprowadzanymi-zmianami&Itemid=106, stan na lipiec 2012.

¹⁹ Ibidem

²⁰ Ibidem

3. ZALECENIA MIĘDZYNARODOWE

Komisja Europejska prowadzi aktywną politykę na rzecz ochrony i wspierania języków regionalnych i języków mniejszości funkcjonujących w Europie. Jest to jeden z elementów promowania multilingualizmu w zjednoczonej Europie. Opiera się ona na zapisie art. 22 Europejskiej Karty Praw Podstawowych stanowiącym, że „Unia szanuje różnorodność kulturową, religijną i językową”.

W 1992 roku Komisja Europejska zapoczątkowała szczegółowe badania na temat społeczności w Unii Europejskiej posługujących się językami regionalnymi i mniejszościowymi. Wraz z przystąpieniem do Unii nowych państw zakres badań rozszerzono. Więcej informacji na ten temat można znaleźć na stronie poświęconej badaniom opublikowanym w raporcie EUROMOSAIC *Powstawanie i odtwarzanie się grup mówiących językami mniejszościowymi w Unii Europejskiej*²¹.

Komisja udzieliła w latach 2004 – 2005 wsparcia projektowi ADUM, którego celem jest wspieranie osób i organizacji zaangażowanych w propagowanie języków regionalnych i mniejszościowych informacji na poprzez udostępnianie informacji na temat możliwości finansowania z budżetu UE oraz możliwości podjęcia współpracy między zainteresowanymi podmiotami²².

Innymi projektami w tej dziedzinie są:

- CRAMLAP (*Celtic, Regional and Minority Languages Abroad Project*), którego celem jest kontrola i ocena nauczania języków celtyckich, regionalnych i mniejszościowych w instytucjach szkolnictwa wyższego w Europie²³;
- Sieć Europejskich Rad ds. Planowania Językowego ustanowiona po to, by promować współpracę rad ds. planowania językowego w Europie, które zajmują się językami mniejszościowymi²⁴;
- Sieć Promowania Różnorodności Językowej (NPLD)²⁵ ma zasięg ogólnoeuropejski, jej działalność obejmuje języki regionalne, mniejszościowe, lokalne, transgraniczne i języki małych krajów, a jej zadaniem jest promowanie różnorodności językowej w Europie. Główny nacisk położony jest na rozpowszechnianie informacji o dużej sieci organizacji, w ramach której mogą wymieniać się one pomysłami, informacjami i dobrymi praktykami

---

²¹ Raport dostępny jest pod adresem internetowym w językach: angielskim, niemieckim i francuskim. Sprawozdania Euromosaic są cennym źródłem informacji o sytuacji języków regionalnych i mniejszościowych w UE.

²² Więcej na temat projektu można znaleźć na stronie <http://www.adum.info/app/adum/servlet/adum.controller.html>

²³ Więcej na temat projektu można znaleźć na stronie <http://www.cramlap.org/>

²⁴ Więcej na temat projektu można znaleźć na stronie <http://www.comisiynyddygyrnaeg.org/Pages/Croeso.aspx>

²⁵ Więcej na temat projektu można znaleźć na stronie <http://www.npld.eu/>

w zakresie promocji mniej popularnych języków, a także ułatwienie kontaktu z nimi”²⁶.

Również **Parlament Europejski** w wielu swoich dokumentach podkreśla wagę i istotę języków mniejszości narodowych i etnicznych używanych w Europie i w swojej Rezolucji PE z dnia 24 marca 2009 r. w sprawie wielojęzyczności: atut dla Europy i wspólne zobowiązanie (2008/2225(INI))²⁷ wskazuje m.in. na:

- istotną rolę instytucji UE w gwarantowaniu poszanowania zasady równości językowej w stosunkach między państwami członkowskimi i wewnątrz samych instytucji europejskich, a także w kontaktach obywateli UE z administracją krajową oraz z instytucjami i podmiotami wspólnotowymi i między-narodowymi;
- znaczenie wielojęzyczności, które nie ogranicza się wyłącznie do aspektów ekonomiczno-społecznych, ale zwraca również uwagę na twórczość i przekaz kulturalny i naukowy oraz na znaczenie tłumaczenia zarówno literackiego, jak i technicznego w życiu obywateli, a także w długofalowym rozwoju Unii; ponadto zwraca uwagę na równie istotną rolę języków w kształtowaniu i umacnianiu tożsamości;
- wpływ wielojęzyczności na życie obywateli europejskich; wzywa państwa członkowskie do włączenia jej do głównego nurtu polityk innych niż edukacja, np. do polityki w zakresie uczenia się przez całe życie, integracji społecznej, zatrudnienia, mediów i badań;
- konieczność wprowadzania nieobowiązkowej nauki języków mniejszości lokalnych oraz języków obcych do programów nauczania lub do zajęć pozalekcyjnych dostępnych dla społeczności lokalnej;
- istotne znaczenie promowania i wspierania rozwoju innowacyjnych modeli i podejść pedagogicznych z zakresu nauczania języka w celu zachęcania do nabywania umiejętności językowych oraz zwiększania świadomości i motywacji obywateli.

Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych

W dniu 12 maja 2003 r. Rzeczpospolita Polska podpisała Europejską Kartę Języków Regionalnych lub Mniejszościowych (Dz.U. 2009 Nr 137, poz. 1121), w dniu 12 lutego 2009 r. Karta została ratyfikowana, a dokument zaczął obowiązywać w Polsce z dniem 1 czerwca 2009 r.²⁸.

---

²⁶ Więcej informacji na ten temat można odnaleźć również na stronie: <http://www.ecml.at/Aboutus/tabid/118/language/en-GB/Default.aspx>

²⁷ Tekst w języku polskim dostępny na stronie: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0162+0+DOC+XML+V0//pl>

²⁸ Tekst w języku polskim dostępny na stronie: http://www.msw.gov.pl/portal/pl/584/7523/Europejska_karta_jezykow_regionalnych_lub_mniejszosciowych.html

W dniu 7 grudnia 2011 r. Komitet Ministrów na 1129 posiedzeniu przyjął zalecenia dla władz polskich w zakresie przyjęcia wszystkich obserwacji i rekomendacji Komitetu Ekspertów oraz nadał znaczenie priorytetowe następującym działaniom:

- promowaniu świadomości i tolerancji w polskim społeczeństwie wobec języków regionalnych lub mniejszościowych oraz reprezentowanych przez nie kultur;
- udostępnieniu oświaty w języku białoruskim, niemieckim, kaszubskim, łemkowskim i ukraińskim jako językach nauczania na poziomie przedszkola, szkoły podstawowej i średniej;
- dostarczaniu aktualnych podręczników dla potrzeb nauczania w języku regionalnym lub mniejszościowym zgodnie z nową podstawą programową oraz organizowaniu szkoleń w zakresie podstawowym i rozszerzonym dla wystarczającej liczby nauczycieli, którzy mogą uczyć przedmiotów w języku białoruskim, niemieckim, kaszubskim, łemkowskim i ukraińskim;
- podjęciu działań na rzecz poprawy oferty programów nadawanych we wszystkich językach regionalnych i mniejszościowych;
- ponownemu rozważeniu stosowania 20-procentowego progu dotyczącego zobowiązania określonego w art. 10 i stworzeniu prawnej możliwości składania wniosków ustnych lub pisemnych w językach regionalnych lub mniejszościowych również w powiatach i województwach;
- utworzeniu, w ścisłej współpracy z osobami posługującymi się danym językiem, spójnej polityki i podjęcie elastycznych działań ułatwiających zastosowanie Karty w odniesieniu do języka ormiańskiego, czeskiego, karaimskiego, romskiego, rosyjskiego, słowackiego, tatarskiego i jidysz.

UNESCO

Edukacja dla Wszystkich (*Education for All*²⁹) jest od momentu zainicjowania na Światowej Konferencji w Jomtien (Tajlandia, 1990) głównym programem edukacyjnym UNESCO. Uczestniczy w nim obecnie 180 krajów, a w realizację zaangażowane są także inne agendy systemu Stanów Zjednoczonych: Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Bank Światowy i UNICEF.

Podczas Światowego Forum – Edukacja dla Wszystkich – w Dakarze (Senegal 2000) uświadomiono uczestnikom istnienie wielu nowych obszarów działania oraz ogrom potrzeb, wynikających z różnorodnej sytuacji gospodarczej i politycznej państw członkowskich. Następstwem tej konstatacji było zalecenie, skierowane przez UNESCO do państw członkowskich, tworzenia krajowych forów programu Edukacja dla Wszystkich oraz opracowywania krajowych planów działania.

---

²⁹ <http://www.unesco.org/new/en/>

Obrady Światowego Forum w Dakarze zakończyły się sformułowaniem sześciu celów, które powinny zostać zrealizowane do 2015 roku:

1. Edukacja przedszkolna – upowszechnienie, poprawa jakości, objęcie nią dzieci ze środowisk zaniedbanych, ubogich;
2. Zapewnienie wszystkim dzieciom edukacji podstawowej, obowiązkowej, bezpłatnej i na odpowiednim poziomie, ze szczególnym uwzględnieniem dziewcząt, dzieci ze środowisk zaniedbanych i dzieci ze środowisk mniejszości etnicznych;
3. Zaspokojenie potrzeb edukacyjnych młodzieży i dorosłych, umożliwienie im zdobywania umiejętności i wiedzy niezbędnej w codziennym życiu;
4. Zmniejszenie o 50% liczby analfabetów wśród dorosłych, zapewnienie im równego dostępu do edukacji bazowej i możliwości stałego dokształcania się;
5. Eliminacja nierówności w dostępie kobiet do edukacji podstawowej i średniej oraz zapewnienie wszystkim kobietom edukacji bazowej;
6. Poprawa jakości kształcenia we wszystkich jego aspektach w celu zapewnienia wszystkim ludziom wymiernych rezultatów kształcenia.

4. SZKOLNICTWO MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ SPOŁECZNOŚCI POSŁUGUJĄCEJ SIĘ JĘZYKIEM REGIONALNYM ³⁰

Edukacja danej społeczności jest uwarunkowana, kształtowana i nieodłącznie związana z jej tradycją i kulturą. Tradycja i kultura z kolei kształtowana jest zarówno przez pochodzenie, jak i historię danego narodu. Choć nauczanie języka ojczystego mniejszości narodowych było stale obecne w powojennym systemie edukacyjnym naszego kraju – kiedy to funkcjonowały szkoły średnie, najczęściej licea ogólnokształcące z językami: białoruskim, litewskim, słowackim i ukraińskim – to dopiero po zmianach politycznych i społeczno-gospodarczych, które rozpoczęły się w Polsce po 1989 r., nasiliły się tendencje do odradzania się poczucia tożsamości narodowej i etnicznej mniejszości narodowych. Znajduje to dzisiaj odbicie w rozwoju sieci szkół z językiem ojczystym mniejszości narodowych i grup etnicznych³¹.

Sieć szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych jest nierównomiernie rozmieszczona. Wynika to z małej liczebności mniejszości narodowych i grup etnicznych oraz ich z rozproszenia, będącego wynikiem przeszłości historycznej i wydarzeń, które miały miejsce w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu. Na przykład szkoły prowadzące nauczanie języka ojczystego dla mniejszości ukraińskiej, łemkowskiej i romskiej znajdują się w kilku województwach. Z kolei nauczanie języka mniejszości niemieckiej skupione jest głównie w dwóch województwach: opolskim i śląskim. Natomiast szkoły prowadzące nauczanie języków: litewskiego i białoruskiego znajdują się w województwie podlaskim.

Nie wszystkie mniejszości narodowe i etniczne w Polsce w równym stopniu korzystają z przysługujących im praw w zakresie edukacji. Do tej pory z możliwości organizowania nauki języka mniejszości w systemie oświaty publicznej nie skorzystały mniejszości narodowe: czeska i rosyjska oraz mniejszości etniczne: karaimska, tatarska i romska. Wynika to z różnych przyczyn, takich jak liczebność i sytuacja demograficzna danej społeczności mniejszościowej, specyfika języka, różnorodne tradycje kulturowe bądź brak odpowiednio wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej.

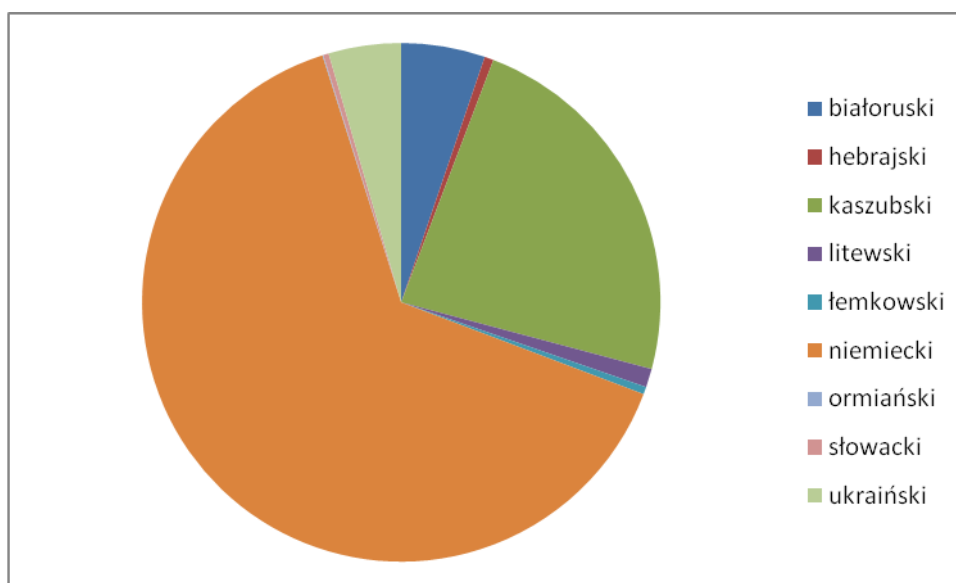
³⁰ Jeśli nie wskazano inaczej, to dane pochodzą z *Informacji na temat edukacji mniejszości narodowych i etnicznych ze szczególnym uwzględnieniem kwestii części oświatowej subwencji ogólnej*, opracowanej w Departamencie Kształcenia Ogólnego i Wychowania Ministerstwa Edukacji Narodowej, Warszawa, kwiecień 2012 r.

³¹ Osuch W., Dwojak A., (2009), *Szkolnictwo mniejszości narodowych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Romów małopolskich*, [w:] Górka Z., Więclaw-Michniewska J. (red.), *Badania i podróże krakowskich geografów*, Kraków: Polskie Towarzystwo Geograficzne, t. IV, s. 115.

4.1. Typy szkół – rozmieszczenie, sposoby finansowania

W roku szkolnym 2011/2012 w szkołach publicznych (oraz w szkołach niepublicznych z uprawnieniami szkół publicznych) prowadzone jest nauczanie języka mniejszości narodowej lub etnicznej oraz własnej historii i kultury dla uczniów należących do następujących mniejszości:

- białoruskiej (w województwie podlaskim);
- litewskiej (w województwie podlaskim);
- łemkowskiej (w województwach – dolnośląskim, lubuskim i małopolskim);
- niemieckiej (w województwach – opolskim, pomorskim, śląskim i warmińsko-mazurskim);
- słowackiej (w województwie małopolskim);
- ukraińskiej (w województwach – dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, małopolskim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim);
- ormiańskiej (w dwóch zespołach międzyszkolnych w Warszawie i Krakowie);
- żydowskiej (nauka języka hebrajskiego w dwóch szkołach niepublicznych z uprawnieniami szkół publicznych w Warszawie i Wrocławiu). W żadnej ze szkół nie prowadzi się lektoratu języka jidysz.

Rysunek 1. Języki mniejszości narodowych i etnicznych w ujęciu graficznym

Tabela 2. Nauczanie języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego na poszczególnych etapach edukacyjnych – lata szkolne 2009/2010, 2010/2011 i 2011/2012 ³²

Typ placówki	30.09.2009		30.09.2010		30.09.2011	
	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów	Liczba szkół	Liczba uczniów
Język białoruski						
Przedszkole	2	90	2	89	3	120
Szkoła podstawowa	21	1581	21	1335	23	1 383
Gimnazjum	14	978	14	823	15	790
Liceum	3	789	3	752	3	745
Szkoła zawodowa	0	0	1	8	0	0
Zespół międzyszkolny	-	-	-	30	-	3
Razem	40	3438	41	3037	44	3 041
Język hebrajski						
Przedszkole	2	100	2	90	2	100
Szkoła podstawowa	2	180	2	190	2	193
Gimnazjum	2	35	1	30	1	34
Liceum	0	0	0	0	0	0
Szkoła zawodowa	0	0	0	0	0	0
Zespół międzyszkolny	0	0	0	0	0	0
Razem	6	315	5	310	5	327
Język litewski						
Przedszkole	5	103	5	119	5	127
Szkoła podstawowa	8	310	8	256	8	259
Gimnazjum	3	167	4	165	3	164
Liceum	2	101	2	99	2	107
Szkoła zawodowa	0	0	1	2	1	4
Zespół międzyszkolny	-	-	-	19	-	14
Razem	18	681	20	660	19	675
Język łemkowski						
Przedszkole	1	4	6	8	4	5
Szkoła podstawowa	19	184	20	136	20	110
Gimnazjum	8	88	10	87	10	90
Liceum	1	12	2	11	2	20
Szkoła zawodowa	1	0	1	3	1	1
Zespół międzyszkolny	-	-	-	43	-	42
Razem	29	288	39	288	37	268

³² Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania Ministerstwa Edukacji Narodowej, (kwiecień 2012), *Informacja na temat edukacji mniejszości narodowych i etnicznych ze szczególnym uwzględnieniem kwestii części oświatowej subwencji ogólnej*, Warszawa.

Język niemiecki						
Przedszkole	187	6 075	186	6 179	177	6 694
Szkoła podstawowa	274	23 616	284	23 481	299	25 076
Gimnazjum	90	7 946	86	6 756	84	5 642
Liceum	0	0	1	39	2	44
Szkoła zawodowa	2	42	2	44	5	82
Zespół międzyszkolny	-	-	-	71	-	-
Razem	553	37 679	559	36570	567	37 538
Język ormiański						
Przedszkole	0	0	0	0	1	4
Szkoła podstawowa	0	0	0	0	0	0
Gimnazjum	0	0	0	0	0	0
Liceum	0	0	0	0	0	0
Szkoła zawodowa	0	0	0	0	0	0
Zespół międzyszkolny	1	16	1	15	2	31
Razem	1	16	1	15	3	35
Język słowacki						
Przedszkole	3	41	5	13	5	22
Szkoła podstawowa	6	144	6	140	6	145
Gimnazjum	3	32	3	30	3	29
Liceum	0	0	0	0	0	0
Szkoła zawodowa	0	0	0	0	0	0
Zespół międzyszkolny	-	-	-	14	0	0
Razem	12	217	14	197	14	196
Język ukraiński						
Przedszkole	19	176	19	204	35	293
Szkoła podstawowa	66	1 048	76	833	82	897
Gimnazjum	42	656	48	468	47	503
Liceum	7	286	6	261	7	238
Szkoła zawodowa	0	0	1	4	1	9
Zespół międzyszkolny	-	-	-	724	-	702
Razem	134	2 166	150	2 494	172	2642
Język regionalny kaszubski						
Przedszkole	20	136	27	185	29	339
Szkoła podstawowa	182	8 182	197	8 883	231	11 049
Gimnazjum	52	1 257	60	1 383	82	1 869
Liceum	5	201	5	187	7	310
Szkoła zawodowa	0	0	0	0	2	45
Zespół międzyszkolny	-	-	-	20	-	20

Razem	259	9 776	289	10 658	351	13 632
Razem wszystkie języki	1 059	54 576	1 118	54 229	1 212	58 354

Jak wskazuje Ministerstwo Edukacji Narodowej, sieć szkół z nauczaniem języka mniejszości narodowej, etnicznej oraz języka regionalnego jest w zasadzie stabilna. Na uwagę zasługuje wzrost w ostatnich latach liczby szkół z nauczaniem języka niemieckiego (jako języka mniejszości narodowej) i języka regionalnego kaszubskiego. Od 2009 r. daje się zauważyć wyraźny wzrost liczby przedszkoli z nauczaniem języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej.

Charakterystyczną cechą szkolnictwa dla mniejszości narodowych i etnicznych jest zmniejszanie się – w porównaniu z liczbą szkół podstawowych – liczby szkół z nauczaniem języka mniejszości na wyższych etapach edukacyjnych, co można tłumaczyć m.in. zmianą priorytetów w wyborze przez młodzież indywidualnej ścieżki edukacyjnej.

Środki finansowe na realizację przez jednostki samorządu terytorialnego zadań związanych z prowadzeniem szkół podejmujących działania na rzecz podtrzymywania tożsamości kulturowej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym są zagwarantowane w dochodach samorządów terytorialnych. Jednym z dochodów jednostek samorządu terytorialnego jest część oświatowa subwencji ogólnej. Ostateczne kwoty części oświatowej subwencji ogólnej dla poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego na 2012 r. określone zostały na podstawie:

- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 grudnia 2011 r. w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego w roku 2012 (Dz.U. 2011 Nr 288, poz. 1693);
- danych statystycznych dotyczących liczby etatów nauczycieli poszczególnych stopni awansu zawodowego, wykazanych w systemie informacji oświatowej (według stanu na dzień 30 września 2011 r. i dzień 10 października 2011 r.), zweryfikowanych przez organy prowadzące (dotujące) szkoły i placówki oświatowe;
- danych statystycznych dotyczących liczby uczniów (wychowanków) w roku szkolnym 2011/2012, wykazanych w systemie informacji oświatowej (według stanu na dzień 30 września 2011 r. i dzień 10 października 2011 r.), zweryfikowanych przez organy prowadzące (dotujące) szkoły i placówki.

W algorytmie podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego na rok 2012 – w części szkolnej – uwzględniono następujące wagi:

- $P_9 = 0,20$ – dla uczniów oddziałów i szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, dla uczniów pochodzenia romskiego, dla których szkoła podejmuje dodatkowe zadania edukacyjne, a także dla uczniów korzystających z dodatkowej, bezpłatnej nauki

języka polskiego, o których mowa w art. 94a ust. 4 i 4b ustawy o systemie oświaty;

- $P_{10} = 1,50$ – dla uczniów oddziałów i szkół dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, dla uczniów pochodzenia romskiego, dla których szkoła podejmuje dodatkowe zadania edukacyjne, a także dla uczniów korzystających z dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego, o których mowa w art. 94a ust. 4 i 4b ustawy o systemie oświaty; dotyczy szkół podstawowych, w których łączna liczba uczniów korzystających z zajęć dla mniejszości narodowej lub etnicznej, społeczności posługującej się językiem regionalnym, uczniów pochodzenia romskiego lub uczniów korzystających z dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego, o których mowa w art. 94a ust. 4 i 4b ustawy o systemie oświaty, nie przekracza 84, oraz gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, w których łączna liczba uczniów korzystających z zajęć dla mniejszości narodowej lub etnicznej, społeczności posługującej się językiem regionalnym, uczniów pochodzenia romskiego lub uczniów korzystających z dodatkowej, bezpłatnej nauki języka polskiego, o których mowa w art. 94a ust. 4 i 4b ustawy o systemie oświaty, nie przekracza 42.

W ostatecznej kwocie części oświatowej subwencji ogólnej na rok 2012 dodatkowe środki finansowe naliczone jednostkom samorządu terytorialnego w wyniku zastosowania wagi P_9 wyniosły łącznie **23 562 tys. zł**, natomiast środki obliczone w ramach wagi P_{10} opiewały łącznie na kwotę **246 996 tys. zł**.

W części oświatowej subwencji ogólnej na rok 2012 wymienionymi wyżej wagami naliczone zostały jednostkom samorządu terytorialnego dodatkowe środki (z uwzględnieniem wskaźnika D_i (ang. *disposable income*) – wskaźnik dochodu dyspozycyjnego gospodarstwa domowego. Jest on obliczany poprzez odjęcie wszystkich obciążeń finansowych gospodarstwa od miesięcznych dochodów wszystkich członków rodziny) w łącznej wysokości **270 558 tys. zł** i w porównaniu do roku 2011 wzrosły one o **19,6%** (przy wzroście liczby uczniów o 7,5%). Środki te zostały skalkulowane dla 53 399 uczniów (z tego wagą P_9 – 22 260 uczniów, wagą P_{10} – 31 139 uczniów) objętych nauką języków mniejszości i języka regionalnego.

Dla porównania – w roku 2011 kwota dodatkowych środków finansowych naliczonych jednostkom samorządu terytorialnego w wyniku zastosowania wspomnianych wag w odniesieniu do 49 663 uczniów wyniosła ogółem 226 186 tys. zł.

Jak podkreśla Ministerstwo Edukacji Narodowej, algorytm podziału subwencji oświatowej pomiędzy poszczególne jednostki samorządu terytorialnego i zastosowane w nim wagi przeliczeniowe służą wyłącznie do zróżnicowania wysokości subwencji ze względu na różnorodność zadań prowadzonych bądź dotowanych przez samorządy. Algorytm nie dzieli środków na poszczególne szkoły, placówki czy grupy wydatków. Zgodnie z art. 7 ust. 3 Ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. 2010 Nr 80, poz. 526, z późn. zm.) o przeznaczeniu środków

otrzymanych z tytułu subwencji ogólnej (w tym również części oświatowej) decyduje organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego.

Szczególną formą finansowania edukacji mniejszości są dotacje przekazywane na zadania mające na celu wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów romskich, realizowane w ramach modułu edukacyjnego rządowego Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce. Z budżetu resortu oświaty – jako uzupełnienie środków na ten cel, będących w dyspozycji ministra właściwego do spraw mniejszości narodowych i etnicznych – przekazano w 2011 r. **kwotę 700 tys. zł.**

4.2. Podstawa programowa języka mniejszości i języka regionalnego

W 2009 r. wprowadzone zostały istotne zmiany w zakresie treści nauczania szkolnego. Od 1 września 2009 r. obowiązują równoległe dwie podstawy programowe:

- w klasach I – III szkoły podstawowej (I etap edukacyjny) i w klasach I – III gimnazjum (III etap edukacyjny) nauczanie w bieżącym roku szkolnym odbywa się zgodnie z podstawą wprowadzoną przepisami Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2009 Nr 4, poz. 17);
- w pozostałych klasach szkoły podstawowej oraz w szkołach ponadgimnazjalnych obowiązuje podstawa programowa określona przepisami Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2002 Nr 51, poz. 458, z późn. zm.).

Wdrożenie realizacji treści nowej podstawy programowej rozłożone zostało na etapy. W roku szkolnym 2015/2016 nowa podstawa programowa obowiązywać będzie we wszystkich typach szkół na terenie Polski.

Obie, równoległe obowiązujące, podstawy programowe obejmują język mniejszości narodowej lub etnicznej. W nowej podstawie został wyodrębniony język regionalny kaszubski (w dotychczasowej podstawie język mniejszości narodowej, etnicznej i język regionalny były opisane wspólnie). W opracowaniu części obu podstaw programowych dotyczących języka mniejszości i języka regionalnego brali udział nauczyciele wytypowani przez środowiska poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych oraz przez społeczność kaszubską.

Zmiany treści nowej podstawy programowej wprowadziły potrzebę opracowania nowych treści podręczników i szkolnych treści nauczania

Minister Edukacji Narodowej Krystyna Szumilas podpisała 4 kwietnia 2012 r. rozporządzenie zmieniające Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności

posługującej się językiem regionalnym³³. **Rozporządzenie wchodzi w życie 1 września 2012 r.**

Od 1 września 2012 r. w klasach I i IV szkoły podstawowej, w klasie I gimnazjum oraz w klasach I szkół ponadgimnazjalnych wymiar godzin nauczania języka mniejszości, własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, będzie określany przepisami znowelizowanego Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz.U. Nr 214, poz. 1579, z późn. zm.). W pozostałych klasach wymienionych szkół, do zakończenia danego etapu edukacyjnego, oraz w liceum profilowanym, uzupełniającym liceum ogólnokształcącym i technikum uzupełniającym, do czasu zakończenia kształcenia w tych szkołach, będą miały nadal zastosowanie przepisy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz.U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.).

Zmiana rozporządzenia wiąże się z przyjęciem nowego rozporządzenia w sprawie ramowych planów nauczania, które nie określa już wymiaru godzin na zajęcia z języka mniejszości narodowej, mniejszości etnicznej i języka regionalnego organizowane na wniosek rodziców, wprowadza też nowy sposób definiowania godzin do dyspozycji dyrektora szkoły, co powoduje konieczność zmiany przepisów rozporządzenia dotyczących podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej. W nowych ramowych planach nauczania powyższe zajęcia przewidziano jako nieobowiązkowe dla wszystkich uczniów danego typu szkoły. W efekcie ich wymiar nie został zdefiniowany w nowych „ramówkach”, ale w oddzielnych rozporządzeniach (podobnie jak nauczanie religii, etyki i wychowania do życia w rodzinie). Zasady finansowania zajęć z języka mniejszości i języka regionalnego, własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, nie uległy zmianie.

W znowelizowanym rozporządzeniu ustalono, że:

- język mniejszości i język regionalny zalicza się do obowiązkowych zajęć edukacyjnych, a własną historię i kulturę – do dodatkowych zajęć edukacyjnych ucznia, który składa wnioski w sprawie uczestniczenia w tych zajęciach;
- określa się minimalny wymiar godzin zajęć języka mniejszości i języka regionalnego dla danego etapu edukacyjnego (np. w klasach I – III szkoły podstawowej jest to 450 godzin, w klasach IV – VI oraz gimnazjum po 380 godzin, w liceum ogólnokształcącym 360 godzin), a także tygodniowy wymiar godzin tych zajęć w poszczególnych klasach (np. w szkole podstawowej: w I, IV,

---

³³ Ministerstwo Edukacji Narodowej, http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2802

- V klasie po 4 godziny, w II, III, VI po 5 godzin; w gimnazjum: w I i III klasie po 4 godziny, a w II – 5 godzin; w szkole zawodowej po 2 godziny w każdej klasie);
- określa się minimalny wymiar godzin nauki własnej historii i kultury dla danego etapu edukacyjnego w szkołach różnych typów prowadzących w wybrany sposób nauczanie języka mniejszości lub języka regionalnego (np. w klasach IV – VI szkoły podstawowej, gimnazjum, szkole zawodowej, liceum ogólnokształcącym po 30 godzin);
  - wprowadza się możliwość prowadzenia nauki geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, w wymiarze po 15 godzin na II, III i IV etapie edukacyjnym, w ramach godzin do dyspozycji dyrektora szkoły lub z godzin, które może przyznać na wniosek dyrektora szkoły organ prowadzący szkołę;
  - przedszkola będą mogły podejmować, w razie takiej potrzeby, dodatkowe działania mające na celu podtrzymywanie i rozwijanie poczucia tożsamości etnicznej dzieci romskich;
  - w przedszkolach będzie mógł być zatrudniony – w charakterze pomocy nauczyciela – asystent edukacji romskiej, udzielający wsparcia dzieciom romskich, a także współdziałający z rodzicami tych dzieci i przedszkolem.

4.3. Programy i podręczniki

Wraz ze zmianami w zakresie treści nauczania, wynikającymi z przyjęcia nowej podstawy programowej, zostały również wprowadzone zmiany w przepisach dotyczących dopuszczania programów i podręczników szkolnych. Kwestie szczegółowe regulują przepisy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz.U. Nr 89, poz. 730).

Obecnie, na mocy przepisów art. 22a ust. 8 ustawy o systemie oświaty, opracowane przez nauczycieli programy wychowania przedszkolnego i programy nauczania są dopuszczane do użytku w szkole przez dyrektora szkoły, po zasięgnięciu w tej sprawie opinii rady pedagogicznej. Dopuszczanie podręczników do użytku szkolnego pozostaje w gestii Ministra Edukacji Narodowej. Podręczniki do nauki języka mniejszości narodowej, etnicznej i języka regionalnego, własnej historii i kultury oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, są zazwyczaj opracowywane przez autorów wywodzących się ze środowisk poszczególnych mniejszości. Podręczniki te są dopuszczane do użytku szkolnego po uzyskaniu, zgodnie z obowiązującym trybem, pozytywnych opinii rzeczoznawców.

Sukcesywne wprowadzanie w kolejnych klasach na poszczególnych etapach nauczania nowej podstawy programowej powoduje konieczność opracowania przez środowiska oświatowe mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczność kaszubską nowych, zgodnych z obowiązującymi wymogami podręczników szkolnych, aż do skompletowania

pełnej oferty dla wszystkich poziomów edukacyjnych. Z dotychczasowej oferty nie utraciły aktualności jedynie podręczniki do własnej historii oraz geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość narodowa, a także słowniczki terminów z zakresu poszczególnych przedmiotów.

Tabela 3. Wykaz podręczników szkolnych z zakresu przedmiotów nauczania służących podtrzymaniu poczucia tożsamości mniejszości narodowych i etnicznych dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (według nowej podstawy programowej) i wpisanych do wykazu od 2010 roku oraz stosowanych książek pomocniczych i środków dydaktycznych, uzupełniony przez zgłoszone przez wydawców propozycje wydawnicze na 2012 rok³⁴

Wyszczególnienie (etap edukacyjny, autor, tytuł, wydawnictwo, rok wydania, nr dopuszczenia)
JĘZYK BIAŁORUSKI
IV etap edukacyjny: klasy I – III
Sienkiewicz O., Podręcznik do nauki języka białoruskiego dla liceum. Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
JĘZYK LITEWSKI
Szkoła podstawowa
I etap edukacyjny: klasy I – III
Karaneckienė G., <i>Saulutė. Integruoto mokymo vadovėlis</i> . Słoneczko. Podręcznik do kształcenia zintegrowanego w języku litewskim, klasa I, część 1. <i>Sualutė. Prabytų sąsiunivis</i> . Zeszyt ćwiczeń, klasa I, część 1. (z CD), 2011, Wydawnictwo AUŠRA 2010, 301/1/2010 (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Karaneckienė G., <i>Saulutė integruto mokymo vadovėlis</i> . Słoneczko. Podręcznik do kształcenia zintegrowanego w języku litewskim, klasa I, część 2. <i>Sualutė. Prabytų sąsiunivis</i> . Zeszyt ćwiczeń, klasa I, część 2. (z CD), 2011, Wydawnictwo AUŠRA 2011, 301/2/2011 (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Karaneckienė G., <i>Mokausi rašyti. Raidės</i> . Uczę się pisać. Literki. Pomocniczy zeszyt ćwiczeń dla klasy I szkoły podstawowej. Wydawnictwo AUŠRA 2009, 219/5/2009
Karaneckienė G., <i>Rok sloneczka</i> . Podręcznik do kształcenia zintegrowanego. Klasa II, cz. 1. (z DVD). <i>Rok sloneczka</i> . Zeszyt ćwiczeń, klasa II, cz. 1. – plan na 2012

³⁴Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania Ministerstwa Edukacji Narodowej, (kwiecień 2012), *Informacja na temat edukacji mniejszości narodowych i etnicznych ze szczególnym uwzględnieniem kwestii części oświatowej subwencji ogólnej*, Warszawa.

Karaneckienė G., Vaicekauskienė I., Balulienė I., Słoneczko. Podręcznik metodyczny do nauczania zintegrowanego w klasie I (wersja elektroniczna), Wydawnictwo AUŠRA 2011, (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Vaicekauskienė I., Balulienė I., Słoneczko. Zeszyt ćwiczeń do matematyki, cz. 1., 2., 3. (z wyprawką) – plan na 2012
II etap edukacyjny: klasy IV – VI (nowa podstawa programowa będzie obowiązywać od roku szkolnego 2012/2013)
Račiuvienė J., <i>Lietuvos istorija</i> . Historia Litwy dla klas IV – VI szkoły podstawowej z elementami historii regionalnej. Wydawnictwo AUŠRA 2010, 299/2010 (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Budzejko W., Wojciechowski O., Geografia Litwy i regionu puńsko-sejneńskiego dla szkoły podstawowej, WSiP 2000, 328/2000
Sidarienė A., <i>Lietuvos istorija pagrindinei mokyklai su regionines istorijos elementais</i> . Historia Litwy dla szkoły podstawowej z elementami historii regionalnej. Teksty ūródłowe. Mapy. Zadania (podręcznik pomocniczy dla uczniów klas IV – VI), Wydawnictwo AUŠRA 2011, 387/2011 (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Gimnazjum
III etap edukacyjny: klasy I – II
Degutienė E. <i>Kalba – tautom ūirdis. 1 dalis</i> . Podręcznik do nauki języka litewskiego dla klasy I gimnazjum, część 1. i 2., Wydawnictwo AUŠRA 2009, 236/1/2009
Grigutienė N. <i>Knyga – tautos paminklas</i> . Podręcznik do nauki języka litewskiego dla klasy II gimnazjum, cz. 1., 2. (wersja tradycyjna i elektroniczna) – plan na 2012
Degutienė E., <i>Kalbos namai...</i> Pomocniczy zeszyt ćwiczeń do nauki języka litewskiego dla klas I – III gimnazjum. cz. 1.,2.,3., Wydawnictwo AUŠRA 2009, 235/2009
Bliudžius W., Polsko-litewski słownik terminów chemicznych dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2003, 389/03
Vaicekauskienė A., Polsko-litewski słownik terminów sztuki dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2002, 400/02
Pykienė J., Polsko-litewski słownik terminów fizycznych dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2002, 420/02
Balytaite M., Polsko-litewski słownik terminów matematycznych dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2001, 323/01
Budzejko W., Polsko-litewski słownik terminów geograficznych dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2001, 326/01
Misiukonienė M., Polsko-litewski słownik terminów biologicznych dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2005, 152/05
Marcinkievičienė A., Polsko-litewski słowniczek terminów informatycznych dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2006, 158/06

Budzejko W., Wojciechowski O., Geografia Litwy i regionu puńsko-sejneńskiego dla gimnazjum, Wydawnictwo AUŠRA 2000, 329/00
Szkoły ponadgimnazjalne (nowa podstawa programowa będzie obowiązywać od roku szkolnego 2012/.2013)
IV etap edukacyjny: klasy I – III
Koženiaskienė R., Mikulėnienė D., <i>Lietuvių kalba</i> . Podręcznik do nauki o języku dla klasy III liceum ogólnokształcącego. Język litewski. Stylistyka. Środki stylistyczne. Style funkcjonalne. Stylizacja językowa. Style i gatunki tekstów. Tendencje rozwojowe współczesnego języka litewskiego (nowa i dotychczasowa podstawa programowa). Wydawnictwo AUŠRA 2009, 176/3/2009
JĘZYK UKRAIŃSKI
Szkoła podstawowa
I etap edukacyjny: klasy I – III
Pilipowicz L., <i>Czotyry pory roku</i> . Wybór tekstów z literatury ukraińskiej dla klasy I – III szkoły podstawowej, WSiP 2009, 230/2009
Pilipowicz L., Rybka N., Tucka M., <i>Ridna mowa</i> . Podręcznik do nauki języka ukraińskiego dla klasy I, część 1., WSiP 2009, 242/1/2009
Pilipowicz L., Rybka N., Tucka M., <i>Ridna mowa</i> . Podręcznik do nauki języka ukraińskiego dla klasy I, część 2., WSiP 2009, 242/2/2009
Pilipowicz L., Rybka N., Tucka M., <i>Ridna mowa</i> . Podręcznik do nauki języka ukraińskiego dla klasy I, część 3., WSiP 2009, 242/3/2009
Pilipowicz L., Rybka N., Tucka M., <i>Ridna mowa</i> . Podręcznik do nauki języka ukraińskiego dla klasy I, część 4., WSiP 2011, 242/4/2011
Pilipowicz L., Rybka N., Tucka M., <i>Ridna mowa</i> . Elementarz do nauki języka ukraińskiego dla klasy I, część 5. (nowa podstawa programowa), WSiP 2011, 242/5/2011
II etap edukacyjny: klasy IV – VI (nowa podstawa programowa będzie obowiązywać od roku szkolnego 2012/2013)
Gimnazjum
III etap: klasy I – III
Szkoły ponadgimnazjalne (nowa podstawa programowa będzie obowiązywać od roku szkolnego 2012/2013)
IV etap edukacyjny: klasy I – III
JĘZYK KASZUBSKI
Szkoła podstawowa
Czerwieńska T., Pająk A., Sorn L., <i>Z kaszėbsczim w szkole</i> . Podręcznik pomocniczy przeznaczony do kształcenia ogólnego do nauczania języka kaszubskiego na poziomie klas I – III szkoły podstawowej, część 1., Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie 2009, 175/1/2009
Pioch D., <i>Kaszėbe. Zemia i lėdze</i> . Podręcznik do nauczania języka kaszubskiego dla klas I – II szkoły podstawowej, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 392/2/2011 (wersja tradycyjna i elektroniczna)

na platformie Scholaris)
II etap edukacyjny: klasy IV – VI (nowa podstawa programowa będzie obowiązywać od roku szkolnego 2012/2013)
Czerwieńska T., Pająk A., Sorn L., <i>Z kaszëbsczim w szkòle</i> . Podręcznik pomocniczy przeznaczony do kształcenia ogólnego do nauczania języka kaszubskiego na poziomie klasy IV – VI szkoły podstawowej, część 2., Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie 2009, 175/2/2009
Labudda J., <i>Zdrój słowa</i> . Podręcznik do nauczania języka kaszubskiego dla początkujących, dla klasy IV – VI szkoły podstawowej, część 2., Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie 2010, 305/2010 (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Gimnazjum
III etap edukacyjny: klasy I – III
Pioch D., <i>Òjczësto mowa</i> . Podręcznik do nauczania języka kaszubskiego w klasie I gimnazjum, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, 362/1/2011 (wersja tradycyjna i elektroniczna na platformie Scholaris)
Szkoły ponadgimnazjalne (nowa podstawa programowa będzie obowiązywać od roku szkolnego 2012/2013)
IV etap edukacyjny

Uwaga! W wykazie umieszczono także podręczniki dla mniejszości zgłoszone przez wydawców w planie wydawniczym na 2012 r. (znaczone pogrubioną czcionką).

Ponieważ przedstawiona w wykazie oferta podręczników dla mniejszości nie jest pełna (brak podręczników dla mniejszości białoruskiej, łemkowskiej, niemieckiej i słowackiej), Ministerstwo Edukacji Narodowej podjęło próbę wprowadzenia rozwiązań mających na celu uaktywnienie środowisk oświatowych i wydawnictw i zachęcenie ich do opracowywania i zgłaszania podręczników. Działania takie, polegające na uzupełnieniu dotychczasowej procedury dopuszczania podręczników o procedurę konkursową, są w fazie prac projektowych³⁵.

4.4. Egzamin maturalny z języka mniejszości

Absolwenci szkół lub oddziałów z nauczaniem języka mniejszości lub regionalnego (bez względu na sposób organizowania jego nauczania) zdają egzamin maturalny z tego języka jako przedmiotu obowiązkowego w części pisemnej i ustnej.

Ponadto absolwenci szkół lub oddziałów z językiem nauczania mniejszości narodowej (jako językiem wykładowym) oraz szkół i oddziałów z nauczaniem dwujęzycznym mogą zdawać na egzaminie maturalnym przedmioty w języku polskim lub – z wyjątkiem przedmiotu: język polski – w języku danej mniejszości. Wyboru języka, w którym będzie zdawany przedmiot, uczeń dokonuje wraz ze złożeniem deklaracji dotyczącej wyboru zdawanego przedmiotu.

³⁵ Ibidem

Odpowiednie materiały egzaminacyjne w językach poszczególnych mniejszości narodowych i etnicznych są opracowywane przez Centralną Komisję Egzaminacyjną i komisje okręgowe.

Omówione wyżej kwestie regulują przepisy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych (Dz.U. 2007 Nr 83, poz. 562, z późn. zm.).

Z danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej wynika, że wśród abiturientów zdających matury z języków mniejszości narodowych najliczniejszą grupę stanowili w 2012 roku piszący egzamin z języka białoruskiego – 256 abiturientów. Drugą co do liczebności grupę stanowili zdający z języka ukraińskiego – 73 osoby, a litewski zdawało 39 osób. Egzamin z białoruskiego przeprowadzany był w szkołach w Bielsku Podlaskim, Hajnówce i Białymstoku; z ukraińskiego – w szkołach w Górowie Iławeckim, Przemyślu, Legnicy i Białym Borze; z litewskiego – w szkole w Puńsku.

Białoruski na poziomie rozszerzonym planowały zdawać 22 osoby, ukraiński – 12, a litewski – 4. Z kolei język kaszubski jest na maturze w grupie przedmiotów dodatkowych. Chcący zdawać egzamin z tego języka regionalnego mogą zdawać go na jednym wybranym poziomie lub na obu poziomach. Niezależnie od tego młodzież może zdawać tylko egzamin ustny lub ustny i pisemny. Według CKE chęć zdawania egzaminu z kaszubskiego na poziomie podstawowym zadeklarowało 30 osób, a na poziomie rozszerzonym – 13.

W porównaniu do roku 2011 zmniejszyła się liczba uczniów zdających egzamin maturalny z języków białoruskiego, ukraińskiego i litewskiego. Natomiast wzrosła liczba osób zdających egzamin z języka kaszubskiego.

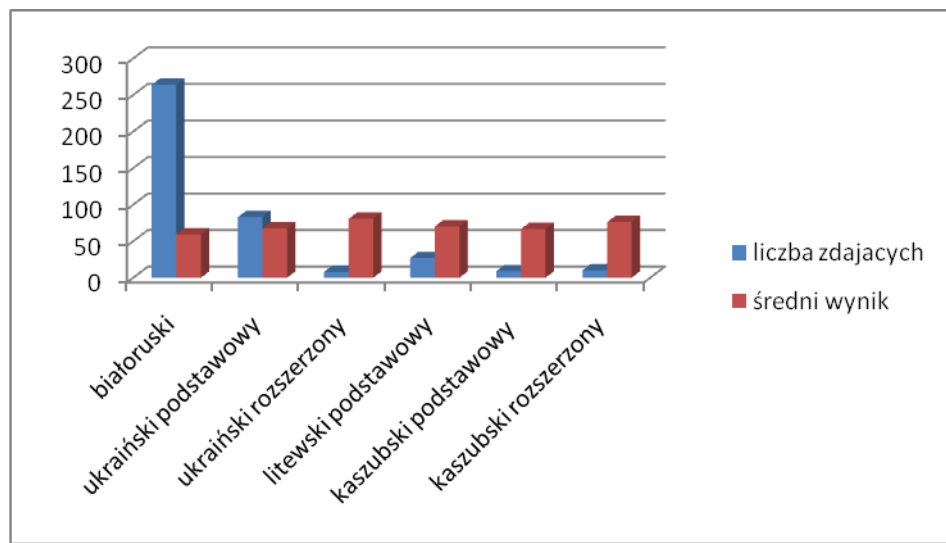
Tabela 4. Wyniki z egzaminu maturalnego przeprowadzonego w 2011 roku³⁶

Język	Liczba zdających	Średni wynik
białoruski	264	59,31
ukraiński podstawowy	83	67,61
ukraiński rozszerzony	8	80,56
litewski podstawowy	27	70,16
kaszubski podstawowy	9	66,67
kaszubski rozszerzony	10	76,16

³⁶ Raport – Osiągnięcia Maturzystów w 2011, http://www.cke.edu.pl/images/stories/00002011_matura/raport_2011.pdf

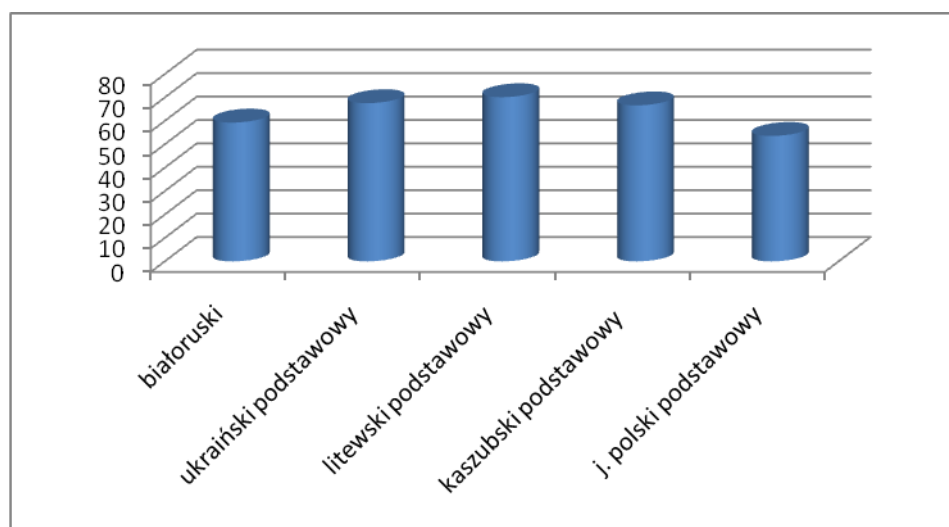
Jak wynika z opracowań, liczba uczniów zdających egzamin maturalny z języka mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego stanowi niewielki odsetek w porównaniu do liczby uczniów zdających egzamin maturalny z języka polskiego. Rosnąca liczba maturzystów dokonujących takiego wyboru może wskazywać na wzrost świadomości wśród uczniów, jak również na większą niż kiedyś możliwość kontynuowania nauki i jej praktycznego wykorzystywania w życiu codziennym (dzieje się tak np. w przypadku uczniów zdających egzamin maturalny z języka kaszubskiego – mogą kontynuować naukę języka kaszubskiego np. na Uniwersytecie Gdańskim)³⁷.

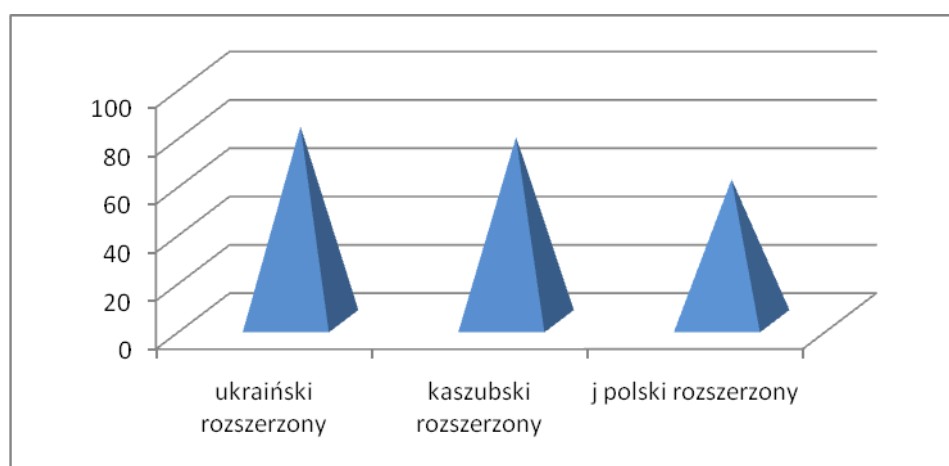
Rysunek 2. Wyniki matur 2011

Do egzaminu maturalnego w 2011 roku z języków białoruskiego, ukraińskiego litewskiego oraz kaszubskiego na poziomie podstawowym i rozszerzonym przystąpiło w sumie 401 uczniów. Należy podkreślić, iż ich wyniki plasowały się znacznie powyżej średniej w porównaniu do wyników z egzaminu maturalnego z języka polskiego na poziomie podstawowym (o ok. 6%) i rozszerzonym (od 8% do 20%).

³⁷ Informacja opublikowana na stronie http://www.ug.edu.pl/pl/info_dla_podyp/?tpl=ps_njk, stan na lipiec 2012 roku.

Rysunek 3. Porównanie wyników matur na poziomie podstawowym

Rysunek 4. Porównanie wyników matur na poziomie rozszerzonym

4.5. Kształcenie nauczycieli i doradztwo metodyczne

Od nauczycieli języków mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego wymagane jest potwierdzenie znajomości języka odpowiednim dyplomem lub świadectwem. Obowiązujące przepisy dopuszczają również możliwość stwierdzenia znajomości języka przez organ zatrudniający w porozumieniu z właściwym stowarzyszeniem (związkiem) mniejszości narodowej lub etnicznej lub społeczności posługującej się językiem regionalnym. Dotyczy to głównie nauczycieli tych języków, których nauczanie nie jest prowadzone przez wydziały filologiczne szkół wyższych, a którzy znajomość języka wynieśli z własnego środowiska rodzinnego.

Kwestie dotyczące kwalifikacji nauczycieli regulują przepisy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz.U. 2009 Nr 50, poz. 400).

Zgodnie z przepisami Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz.U. 2009 Nr 200, poz. 1537) organizowanie i prowadzenie, stosownie do potrzeb, doradztwa metodycznego dla nauczycieli zatrudnionych w szkołach z językiem nauczania mniejszości narodowych i etnicznych należy do obowiązkowych zadań wojewódzkich placówek doskonalenia prowadzonych przez samorząd województwa. Doradztwo metodyczne dla nauczycieli języków mniejszości i języka regionalnego mogą również organizować placówki doskonalenia prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego inne niż województwo. Środki finansowe na ten cel przekazywane są jednostkom samorządu terytorialnego w ramach części oświatowej subwencji ogólnej.

Szczególny typ zaadaptowanego na potrzeby nauczania mniejszości edukatora stanowi asystent romski. **Stanowisko asystenta edukacji romskiej** zostało wprowadzone do polskiego systemu szkolnego w ramach Pilotażowego programu rządowego na rzecz społeczności romskiej w województwie małopolskim na lata 2001 – 2003.

Z uwagi na efekty, jakie przyniosła praca asystentów edukacji romskiej, przewidziano, że ich działalność będzie kontynuowana w Programie na rzecz społeczności romskiej w Polsce, ustanowionego Uchwałą Rady Ministrów Nr 209/2003 z dnia 19 sierpnia 2003 r.

Asystenci romscy to odpowiednio przeszkoleni Romowie/Romki, obdarzeni zaufaniem lokalnych społeczności romskich. Zapewniają wszechstronną pomoc uczniom romskim oraz ich rodzicom w kontaktach ze środowiskiem szkolnym. Celem wprowadzenia asystenta romskiego do szkół, w których uczą się dzieci romskie, jest przede wszystkim podwyższenie niskiej frekwencji uczniów oraz pomoc w realizacji obowiązków szkolnych. Do ich podstawowych obowiązków należy współpraca z wychowawcami, pedagogami szkolnymi w zakresie rozwiązywania problemów dydaktyczno-wychowawczych, kontrola realizacji obowiązku szkolnego, wzmacnianie motywacji do nauki, pośredniczenie w kontaktach między szkołą a rodzicami, organizacja wolnego czasu uczniów romskich.

W praktyce asystent codziennie kontroluje obecność przypisanych mu uczniów w szkołach, uświadamia dzieciom konieczność edukacji, rozwiązuje bieżące problemy. Pomoc ze strony asystentów romskich w znaczący sposób ułatwia rodzicom i szkole funkcjonowanie w ww. zakresie.

Na podstawie Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania (Dz.U. Nr 265, poz. 2644, z późn. zm.) zawód asystenta edukacji romskiej został zaklasyfikowany w grupie – pracownicy opieki osobistej i pokrewni (poz. 513.513104)³⁸.

Podstawą prawną zatrudnienia asystenta edukacji romskiej w szkołach, w których uczą się dzieci pochodzenia romskiego, jest § 11 ust. 2 wyżej wymienionego rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 r., stanowiący, że „w szkole można zatrudnić w charakterze pomocy nauczyciela asystenta edukacji romskiej. Asystent edukacji romskiej udziela uczniom romskim pomocy w kontaktach ze środowiskiem szkolnym oraz

---

³⁸ Tekst dostępny na:

http://www.msw.gov.pl/palm/pl/238/3496/Rozporzadzenie_Ministra_Gospodarki_i_Pracy_w_sprawie_klasyfikacji_zawodow_i_spec.html

współdziała z ich rodzicami i ze szkołą”. Zatrudnienie asystentów edukacji romskiej powinno przyjmować formę umowy o pracę, a nie formę umów cywilnoprawnych. Niestety, nie jest to powszechnie przyjęta praktyka. Dzięki nawiązaniu stosunku pracy, zatrudnienie asystentów cechuje stałość oraz ciągłość, co jest niezbędne dla zapewnienia właściwego procesu dydaktycznego³⁹.

---

³⁹ Dorota Dobrzyńska, starszy specjalista w Wydziale Mniejszości Narodowych i Etnicznych DWRoMniE MSWiA, <http://www.romowie.edu.pl/o-projekcie/asystenci/99-status-asystenta-edukacji-romskiej>

5. STRATEGIE ROZWOJU OŚWIATY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH

5.1. Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce⁴⁰

Przyjęta w 2001 roku Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce oraz sposób jej realizacji stały się modelem dla stworzenia kolejnych tego typu dokumentów dla innych mniejszości narodowych w Polsce.

Ostateczny tekst dokumentu został zaaprobowany podczas spotkania, które odbyło się 18 grudnia 2001 r. w Podlaskim Kuratorium Oświaty. Znalazły w nim odzwierciedlenie wszystkie problemy dotyczące oświaty mniejszości litewskiej w Polsce. Strategia rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce została podpisana przez Ministra Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji i w dniu 16 stycznia 2002 r. przekazana Prezesowi Rady Ministrów.

Strategia ta jest dokumentem opracowanym wspólnie przez administrację rządową i samorządową oraz mniejszość litewską w Polsce, opisującym problemy oświaty mniejszości litewskiej i propozycje ich rozwiązania. Przestankami do jej powstania były: wdrażana od dnia 1 września 1999 r. reforma systemu oświaty, konieczność dostosowania sieci szkół do tendencji demograficznych, a także zapisy: Protokołu V Posiedzenia Polsko-Litewskiej Komisji ds. Problemów Mniejszości Narodowych, Protokołu Uzgodnień z VII Posiedzenia Plenarnego Rady ds. Współpracy między Rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Litewskiej oraz Uchwałą 1/VIII Zgromadzenia Poselskiego Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Sejmu Republiki Litewskiej.

Głównym celem opracowanego dokumentu było dążenie do poprawy realizacji prawa mniejszości litewskiej w Polsce do edukacji służącej zachowaniu i rozwojowi tożsamości narodowej, a także dostosowanie sieci szkół z językiem litewskim do tendencji demograficznych, bez uszczerbku dla możliwości pobierania nauki języka ojczystego i w ojczystym języku. W oparciu o prognozy założono, że szkolnictwo wchodzi w fazę niżu demograficznego.

W trakcie monitorowania realizacji Strategii najwięcej miejsca poświęcano: sieci szkolnej i finansowaniu oświaty, pomieszczeniom dla liceum w Puńsku oraz szkoły podstawowej i gimnazjum w Sejnach, sprawdzianom i egzaminom. Mniej emocji budziły kwestie wydawania podręczników, programów nauczania i doradztwa metodycznego.

Według Ministerstwa Edukacji oraz Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji po latach funkcjonowania Strategii należy uznać, że zadanie to udało się zrealizować z powodzeniem. Pomimo nacisków ze strony niektórych władz samorządowych, aby zlikwidować część szkół z nauką języka litewskiego, do roku 2005, a więc do czasu uruchomienia Zespołu Szkół „Žiburyš” („Kaganek”) w Sejnach, administracja rządowa skutecznie blokowała zamiary zamykania szkół prowadzących nauczanie języka litewskiego.

---

⁴⁰ Szerzej: Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, (19 kwietnia 2012), *Szczegółowa notatka na temat mniejszości litewskiej w Polsce oraz problemów sygnalizowanych przez organizacje tej mniejszości*, Warszawa; Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, (24 października 2011), *Raport z realizacji Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce*, Puńsk.

Konsekwencją, zgodnej z postulatami mniejszości litewskiej i zapisami Strategii, koncentracji oświaty mniejszości litewskiej w Sejnach, było zmniejszanie się liczby uczniów uczących się języka litewskiego w szkołach publicznych, a z czasem częściowa likwidacja szkół. Efektem była poprawa warunków nauczania uczniów litewskich, przejście części z nich ze szkół z dodatkową nauką języka litewskiego do szkół z litewskim językiem wykładowym, a także procentowy wzrost liczby uczniów uczących się języka litewskiego jako ojczystego w mieście i gminie Sejny. W tym samym czasie liczba szkół z litewskim językiem nauczania pozostała w gminie Puńsk na zbliżonym poziomie.

Realizując zapis Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce, dotyczący skoncentrowania w Sejnach edukacji w języku litewskim z terenu miasta i gminy Sejny, przedstawiciele mniejszości litewskiej skupieni wokół Fundacji im. Biskupa Antanasa Baranauskasa „Dom Litewski” podjęli działania mające na celu budowę w Sejnach przedszkola, szkoły podstawowej i gimnazjum z litewskim językiem wykładowym. Wzniesiony ze środków budżetowych Republiki Litewskiej budynek Zespołu Szkół z Litewskim Językiem Nauczania „Žiburys” („Kaganek”) został otwarty 10 grudnia 2005 r. Szkoła podstawowa oraz gimnazjum mają status szkół niepublicznych na prawach szkoły publicznej, a ich organem prowadzącym jest wyżej wspomniana fundacja.

Pełna wersja Strategii rozwoju oświaty mniejszości litewskiej w Polsce:

http://www.msw.gov.pl/portal/pl/116/Strategia_rozwoju_oswiaty_mniejszosci_litewskiej_wPolsce.html

5.2. Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce

Niniejsza Strategia jest drugim dokumentem, podejmującym specyficzne problemy oświaty mniejszości narodowych w Polsce. O ile jednak przesłanką formalną do opracowania takiego dokumentu w odniesieniu do mniejszości litewskiej były zobowiązania międzynarodowe Rzeczypospolitej Polskiej, wynikające z protokołów uzgodnień dwustronnych na szczeblu rządowym i parlamentarnym, o tyle w przypadku niniejszego dokumentu nie zachodzą tego typu przesłanki wynikające ze współpracy bilateralnej.

Strategia rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce została opracowana wspólnie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dokument ten powstał przy udziale jednostek samorządu terytorialnego, kuratorów oświaty, a także organizacji mniejszości niemieckiej w Polsce.

Szkolnictwo mniejszości niemieckiej charakteryzuje się specyficznymi problemami oświatowymi. Rozwiązanie ich wymaga podjęcia konkretnych działań przez różne podmioty, które współuczestniczą w realizacji procesu dydaktycznego i są współodpowiedzialne za jego jakość i prawidłowy przebieg. Strategiczne cele rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej, odzwierciedlające postulaty przedstawicieli mniejszości niemieckiej, to:

- doprowadzenie do powstania szkół dwujęzycznych z polskim i niemieckim językiem nauczania (w perspektywie wieloletniej);

- zwiększenie liczby uczniów kontynuujących naukę języka niemieckiego jako ojczystego w szkołach ponadgimnazjalnych;
- opracowanie dla szkół mniejszości niemieckiej w Polsce wszystkich niezbędnych podręczników i programów nauczania (przy współdziałaniu rzeczoznawców organizacji mniejszości niemieckiej – zwłaszcza Niemieckiego Towarzystwa Oświatowego, autorów, wydawców oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej);
- zapewnienie kompetentnej opieki metodycznej dla wszystkich nauczycieli uczących w szkołach mniejszości niemieckiej w języku niemieckim lub języka niemieckiego.

W kwietniu 2011 r. w Opolu odbyło się spotkanie poświęcone monitorowaniu realizacji Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce⁴¹. W nawiązaniu do strategicznego celu zwiększenia liczby uczniów kontynuujących naukę języka niemieckiego jako ojczystego w szkołach ponadgimnazjalnych uczestnicy spotkania zauważyli, że po okresie dynamicznego wzrostu w ostatnich latach widoczna jest stabilizacja, a nawet niewielki spadek liczby uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach. Przyczynę tego faktu, poza zjawiskiem niżu demograficznego, upatrywano w spadku motywacji spowodowanym brakiem możliwości kontynuowania nauki języka na poziomie ponadgimnazjalnym. Podkreślono również brak kadry nauczycielskiej przygotowanej do nauczania języka niemieckiego uwzględniającego przekaz tożsamościowy, właściwy dla nauczania języka ojczystego.

Pozytywnym zjawiskiem jest natomiast wzrastające zainteresowanie nauką języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej w przedszkolach. Stwierdzono, że obecnie strategicznym celem powinno być tworzenie sieci szkół dwujęzycznych na poziomie szkolnictwa podstawowego, z położeniem większego nacisku na przekaz tożsamościowy w nauczaniu języka mniejszości.

Nawiązując do zapisanego w Strategii i niezrealizowanego celu, jakim miało być utworzenie Opolskiego Centrum Edukacyjnego, ponowiono postulat powołania w Opolu zespołu szkół dwujęzycznych o charakterze elitarnym, składającego się z gimnazjum i liceum ogólnokształcącego, rozważając możliwość utworzenia takiej szkoły jako placówki niepublicznej, korzystającej z dofinansowania uwzględniającego mechanizmy naliczania środków finansowych właściwych dla szkół z nauką języka mniejszości narodowych i etnicznych.

Pełna wersja Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce:

http://www.msw.gov.pl/portal/pl/312/Strategia_rozwoju_oswiaty_mniejszosci_niemieckiej_w_Polsce.html

---

⁴¹Szerzej: Protokół ze spotkania poświęconego monitorowaniu realizacji Strategii rozwoju oświaty mniejszości niemieckiej w Polsce, Opole, 11 kwietnia 2011 r.

5.3. Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce

Podczas spotkania, które odbyło się 28 czerwca 2011 r. w MSWiA, został przyjęty dokument – Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce. Strategia została wspólnie opracowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, przy udziale organizacji mniejszości ukraińskiej w Polsce, kuratorów oświaty i dyrektorów szkół mniejszości ukraińskiej.

Celem opracowania Strategii było dokonanie analizy sytuacji oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce oraz wypracowanie rozwiązań umożliwiających właściwą realizację działań służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej uczniów należących do mniejszości ukraińskiej.

Problemem oświaty ukraińskiej w Polsce jest nie tylko malejące zainteresowanie rodziców posyłaniem dzieci na lekcje języka ojczystego. To również problemy pojawiające się w codziennej pracy dydaktycznej nauczycieli, m.in.: niekompletny wykaz programów nauczania służących podtrzymywaniu tożsamości narodowej mniejszości ukraińskiej; brak podręczników zatwierdzonych przez MEN, zwłaszcza na etapie edukacji ponadpodstawowej; brak wypracowanego systemu pomocy metodycznej. Problemów związanych z oświatą ukraińską jest o wiele więcej, poczynając od organizacji samego procesu nauczania, poprzez kwestię jego finansowania, aż po różne formy pracy pozaszkolnej (formy doskonalenia dla nauczycieli, organizowanie letnich szkół języka ukraińskiego dla młodzieży itd.).

Strategia rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce proponuje m.in.:

- powołanie wojewódzkich doradców metodycznych dla nauczycieli języka ukraińskiego;
- określenie zasad współpracy kuratoriów oświaty z organizacjami mniejszości ukraińskiej;
- przejęcie przez marszałków województw niektórych szkół mniejszości ukraińskiej, prowadzonych obecnie przez gminy i powiaty;
- zwiększenie liczby uczniów należących do mniejszości ukraińskiej w polsko-ukraińskiej wymianie młodzieży.

Strategia prezentuje również działania w takich dziedzinach jak: baza dydaktyczna, przygotowanie kadry nauczycielskiej, pomoc metodyczna, od których w znacznej mierze zależy utrzymywanie wysokiej jakości kształcenia.

Zapisy Strategii rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce będą w każdym roku monitorowane przez zespół przedstawicieli wszystkich instytucji zaangażowanych w tworzenie dokumentu. Została w tym celu powołana grupa robocza skupiająca przedstawicieli mniejszości ukraińskiej, Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Zadaniem grupy będzie m.in. opracowanie zaleceń dla instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie strategii.

Pełna wersja Strategii rozwoju oświaty mniejszości ukraińskiej w Polsce:

http://www.msw.gov.pl/portal/pl/708/Strategia_rozwoju_oswiaty_mniejszosci_ukrainskiej_w_Polsce.html

5.4. Prace nad Strategią rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce

W marcu 2012 roku w Białymstoku odbyła się konferencja inauguracyjna prace nad Strategią rozwoju oświaty mniejszości białoruskiej w Polsce, z udziałem przedstawicieli Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji, Ministerstwa Edukacji Narodowej, wojewody podlaskiego, podlaskiego kuratora oświaty, organizacji mniejszości białoruskiej w Polsce oraz nauczycieli i dyrektorów szkół z białoruskim językiem nauczania.

Opracowanie Strategii będzie miało na celu szczegółowe przeanalizowanie stanu szkolnictwa białoruskiego w polskim publicznym systemie edukacji, zidentyfikowanie potrzeb środowiska w zakresie nauczania języka i kultury oraz wypracowanie – wspólnie z przedstawicielami oświaty i organizacji pozarządowych tej mniejszości – kierunków rozwoju nauczania języka białoruskiego i mechanizmów mających na celu podtrzymywanie tożsamości obywateli pochodzenia białoruskiego w Polsce.

Prace nad Strategią potrwać kilka miesięcy. Wezmą w nich udział przedstawiciele urzędów centralnych i samorządowych oraz przedstawiciele szkół z białoruskim językiem nauczania i organizacji pozarządowych Białorusinów w Polsce.

Według aktualnych danych MEN języka białoruskiego jako języka mniejszości narodowej uczy się łącznie 3041 uczniów w 44 placówkach oświatowych – 23 szkołach podstawowych, 15 gimnazjach, 3 szkołach ponadgimnazjalnych i 3 przedszkolach i oddziałach przedszkolnych zlokalizowanych w województwie podlaskim, w powiatach: hajnowskim (1437 uczniów), bielskim (1192 uczniów), w Białymstoku (249 uczniów) oraz w powiatach białostockim (121 uczniów) i sokólskim (42 uczniów) ⁴².

---

⁴² Ministerstwo Edukacji Narodowej: http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2765%3Arozpoczto-prace-nad-strategi-rozwoju-owiaty-mniejszoci-biaoruskiej-&catid=106%3Amodzie-i-zagranica-aktualnoci&Itemid=258

6. BIBLIOGRAFIA

1. Gudaszewski G., (2006), *Demograficzno-społeczna charakterystyka obywateli polskich deklarujących „narodowość niepolską” w Narodowym Spisie Powszechnym w 2002 roku*, [w:] Adamczuk L., Łodziński S. (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, s.91–92.
2. Łodziński S., (2006), *Trauma i władza liczb. Wybrane problemy społecznego odbioru pytania o „narodowość” w Narodowym Spisie Powszechnym z 2002 roku*, [w:] Adamczuk L., Łodziński S. (red.), *Mniejszości narodowe w Polsce w świetle Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2006, s.187– 188.
3. Osuch W., Dwojak A., (2009), *Szkolnictwo mniejszości narodowych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem Romów małopolskich*, [w:] Górka Z., Więclaw-Michniewska J. (red.), *Badania i podróże krakowskich geografów*, Kraków: Polskie Towarzystwo Geograficzne. Oddział w Krakowie, t. IV, s. 115.
4. Departament Kształcenia Ogólnego i Wychowania Ministerstwa Edukacji Narodowej, (kwiecień 2012), *Informacja na temat edukacji mniejszości narodowych i etnicznych ze szczególnym uwzględnieniem kwestii części oświatowej subwencji ogólnej*, Warszawa.
5. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, (2007), *Raport dotyczący sytuacji mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa.

Akty prawne

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483.
2. Ustawa Ordynacja Wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 kwietnia 2001 r., Dz.U. 2007 Nr 190, poz. 1360.
3. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, Dz.U. 2005, Nr 17, poz. 141.
4. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz.U. 2004 Nr 256, poz. 2572.
5. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników Dz.U. 2009 Nr 89, poz.730.
6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych w zakresie

- oceniaania klasyfikacji i promocji dzieci i młodzieży z grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym, Dz.U. 2007 Nr 83, poz. 562.
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 sierpnia 2001r. w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów dzieci i młodzieży z grup mniejszości narodowych i etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym, Dz.U. 2001 Nr 92, poz. 1020.
  8. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 listopada 2007 roku w sprawie warunków i sposobów wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym, Dz.U. 2007 Nr 214, poz. 1579, z późn. zm.
  9. Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 8 grudnia 2004 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności dla potrzeb rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, Dz.U. 2004 Nr 265, poz. 2644, z późn. zm.

Źródła internetowe

1. Główny Urząd Statystyczny,
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_nsp2002_tabl2_mn.xls
2. Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, Podstawowe informacje o sytuacji demograficzno-społecznej ludności Polski oraz zasobach mieszkaniowych,
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lu_nps2011_wyniki_nsp2011_22032012.pdf
3. Ministerstwo Edukacji Narodowej,
http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2765%3Arozpoczto-prace-nad-strategi-rozwoju-owiaty-mniejszoci-biaoruskiej-&catid=106%3Amodzie-i-zagranica-aktualnoci&Itemid=258
4. Dobrzyńska D., starszy specjalista w Wydziale Mniejszości Narodowych i Etnicznych WRoMniE MSWiA, <http://www.romowie.edu.pl/o-projekcie/asystenci/99-status-asystenta-edukacji-romskiej>
5. Ministerstwo Edukacji Narodowej,
http://www.men.gov.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=2802
6. Centralna Komisja Egzaminacyjna
<http://www.cke.edu.pl/index.php?option=content&task=view&id=247&Itemid=147>
7. Safjan M., *Pozycja mniejszości w Polsce w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*,
<http://www.trybunal.gov.pl/Wiadom/Komunikaty/20031003/20031003.pdf>
8. Nijakowski L.M., *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce*, www.lechnijakowski.com

RAPORT

